

3. Терещенко О.О. Антикризисное финансовое управление на предприятии: Монография – 2-ге вид. – К.: КНЕУ, 2006. – 268 с.
4. Рясних Є.Г., Булович Т.В. Санация як елемент антикризового управління. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 3. Т. 1 (109). – С. 78 – 80.
5. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Теоретичні та прикладні аспекти здійснення ефективної санації. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 3. Т. 1 (109). – С. 416 – 151.
6. Антикризисное управление предприятием: Навчально-методичний посібник для вузів / За заг. ред. З.Є. Шершньової. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
7. Шершньова З.Є. Антикризисный «стратегичний набір»: характеристика основних складових та методичних підходів до обґрунтування // Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми управління економічними процесами промислових підприємств», 14 – 15 листопада 2006 року. // Управління розвитком. – Журнал ХНЕУ. – 2006. – № 7. – Харків. – С. 186 – 190.
8. Шершньова З.Є. Методологічні основи формування цільової програми «Реструктуризація» на підприємствах. // Вчені записки. – К.: КНЕУ, 1998. – № 1. – С. 89 – 97.

Надійшла 17.03.2010

УДК 332.12.3

В. В. ЩЕПАК

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СКЛАДОВІ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті обґрунтовано необхідність вивчення складових регіональної соціально-економічної системи. Визначено їх характерні особливості з врахуванням впливу регіонально-економічних та територіальних факторів та сформульовані завдання кожної підсистеми.

The article substantiates the need to examine components of socio-economic system in the region. Subsystem is allocated and assigned to their specific features with regard to regionally-economic and territorial factors influence and formulated tasks.

Ключові слова: регіональна соціально-економічна система, складові системи, регіонально-економічні та територіальні фактори.

Вступ. Досягнення сталого розвитку регіону вимагає поглибленого вивчення соціально-економічної системи, яка формує основу такого розвитку. Дослідження виокремлених складових дозволить деталізувати характерні ознаки функціонування підсистем та виявити особливості, що впливають на організацію та розвиток соціально-економічної системи.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвитку сучасних систем регіону присвячені публікації О. В. Черевко [1, с. 60], І. Б. Жилиєва [2, с. 7], Н. В. Павліхи [3, с. 98], В. І. Дармограй [4, с. 154], І. С. Кондіус [5, с. 176], Т. В. Уманець [6, с. 27] та ін.

В наукових роботах О.В. Черевко [1, с. 60] поглиблено науково-методологічні засади оцінки рівня соціально-економічного розвитку систем регіону, які, враховуючи особливості соціально-економічних процесів, характеризують складність і багатофакторність такої оцінки. І.Б. Жилиєв [2, с. 7] удосконалив методологію дослідження «регіону як системи, траєкторію розвитку якого змінюють кризи». В працях Н.В. Павліхи [3, с. 98] виокремлено важливу умову досягнення перспектив сталого просторового розвитку регіону, якою є «здатність побачити просторову систему в цілому, вміння розкрити зв'язки та взаємодії між окремими її складовими в їх динаміці» та визначено динамічність як «узагальнену властивість ... розвитку та фактори, що впливають на нього» [3, с. 99].

В дослідженнях В. І. Дармограй [4, с. 154] розглянуто перспективи розвитку регіональної соціально-економічної системи на основі оцінки рівня комплексного розвитку регіону з урахуванням концептуальних ідей та технологій; І.С. Кондіус [5, с. 176] обґрунтовано засади сучасної моделі регіонального розвитку, за якою стійкого розвитку можна досягти шляхом забезпечення динамічного зростання, рівноваги, взаємоузгодженості та збалансованості всіх сфер регіональної системи як основних характеристик стійкості розвитку регіону. В працях Т. В. Уманець [6, с. 27] визначено теоретико-методичні засади вимірювання регіонального економічного розвитку.

Однак, незважаючи на чисельні публікації, проблема вивчення сучасних регіональних соціально-економічних систем, їх складових та можливості розвитку залишається актуальною. Зазначена проблематика в науковому плані досліджена неповністю.

Постановка задачі. Створення рівних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України [7, с. 548] є одним із основних завдань. Соціально-економічна система, як основа розвитку регіону, представляє собою складну систему, елементи якої мають різнопланові цілі та завдання.

Дослідження такої системи вимагає змін у підходах до її вивчення, так як перенесення поняття

«системи» як категорії з її характеристиками на регіональну соціально-економічну систему не може в повній мірі відобразити особливості та умови її функціонування. В основу вивчення такої системи покладено метод декомпозиції, який дає можливість її деталізувати у відповідності до завдань та умов функціонування.

В кожному регіоні необхідно вирішувати як соціальні, так і економічні завдання, тому на першому рівні декомпозиції відповідно до них проведено поділ системи (А) на дві взаємозалежні підсистеми: соціальну (А-1) та економічну (А-2), що проходяться у взаємодії та взаємовпливі. Відповідно до цих умов на другому рівні декомпозиції виокремлено дві підсистеми [8, с. 40]: регіонально-залежну (А-21) та ринково-орієнтовану (А-22), (рис. 1). Результатом такого поділу стало визначення структури регіональної соціально-економічної системи, складові якої мають різні завдання та умови функціонування.

Рис. 1. Структура регіональної соціально-економічної системи

Запропоновано до першої (соціальної) підсистеми віднести установи і організації, що мають державне фінансування, або знаходяться на самофінансуванні, і за видами економічної діяльності розділені на державне управління, освіту, охорону здоров'я, соціальну допомогу та ін. Основна їх діяльність спрямована на надання відповідних соціальних послуг територіальній громаді.

До другої (економічної) підсистеми віднесено підприємства, установи і організації, які знаходяться на самофінансуванні і за видами економічної діяльності діляться на промислові (добувні, обробні, виробництво та розподіл електроенергії, газу, води), сільське господарство, мисливство та лісове господарство, рибне господарство, будівництво, оптову і роздрібну торгівлю, послуги з ремонту, готелі та ресторани, транспорт та зв'язок, фінансову діяльність, операції з нерухомістю та інші, основна діяльність яких спрямована на задоволення попиту споживача незалежно від регіону.

Економічна підсистема виконує завдання, які різняться між собою залежно від умов функціонування її складових. Діяльність одних здійснюється в умовах конкуренції без обмежень з боку регіональної влади, інших – з певними обмеженнями, які залежать від впливу факторів, що відображають особливості регіону.

Автором виділено дві групи основних факторів впливу на організацію і розвиток регіональної соціально-економічної системи такі як територіальні та регіонально-економічні. Перша група факторів відображає кількісні показники щодо територіального розміщення соціальної і виробничої інфраструктури (маршрутів та графіків руху транспорту, режиму роботи підприємств). Друга – характеризує регіональний рівень побутових, комунальних, транспортних та інших послуг в частині встановлення тарифів. Ці фактори мають вплив на ту частину підприємств, установ і організацій з комунальною або не комунальною формою власності, які свою діяльність спрямовують на надання послуг (соціального спрямування) територіальній громаді.

Для групи підприємств, установ і організацій, які надають транспортні послуги населенню, регіональна влада встановлює обмеження щодо режиму роботи, маршрутів та графіків руху транспорту [9, с.170], і характеризуються впливом територіальних факторів.

При наданні побутових, комунальних, транспортних та інших послуг територіальній громаді діяльність підприємств, установ і організацій комунальної власності обмежується в частині встановлення тарифів (для об'єктів не комунальної власності – погодження) на ці послуги [9, ст.170], що характеризується впливом регіонально-економічних факторів.

Запропоновано суб'єкти господарювання, які в умовах конкуренції мають регіональні обмеження щодо їх діяльності, віднести до регіонально-залежної економічної підсистеми, структуру якої показано на рис. 2.

Запропоновано всі інші підприємства, установи і організації, які працюють в ринкових умовах без обмежень з боку регіональної влади і мають не комунальну форму власності віднести до ринково-орієнтованої економічної підсистеми. Регіональна влада співпрацює із цими підприємствами на засадах домовленостей щодо залучення до соціально-економічного розвитку сіл, селищ, міст; виконання замовлення на виробництво і послуги, відповідно до потреб територіальної громади; залучення до розвитку будівельної індустрії, реконструкції та інженерного забезпечення території [9, с.170].

Таким чином, частина підприємств, установ і організацій працюють, орієнтуючись на ринкові умови господарювання, інші – адаптуються до конкуренції в умовах регіональних обмежень.

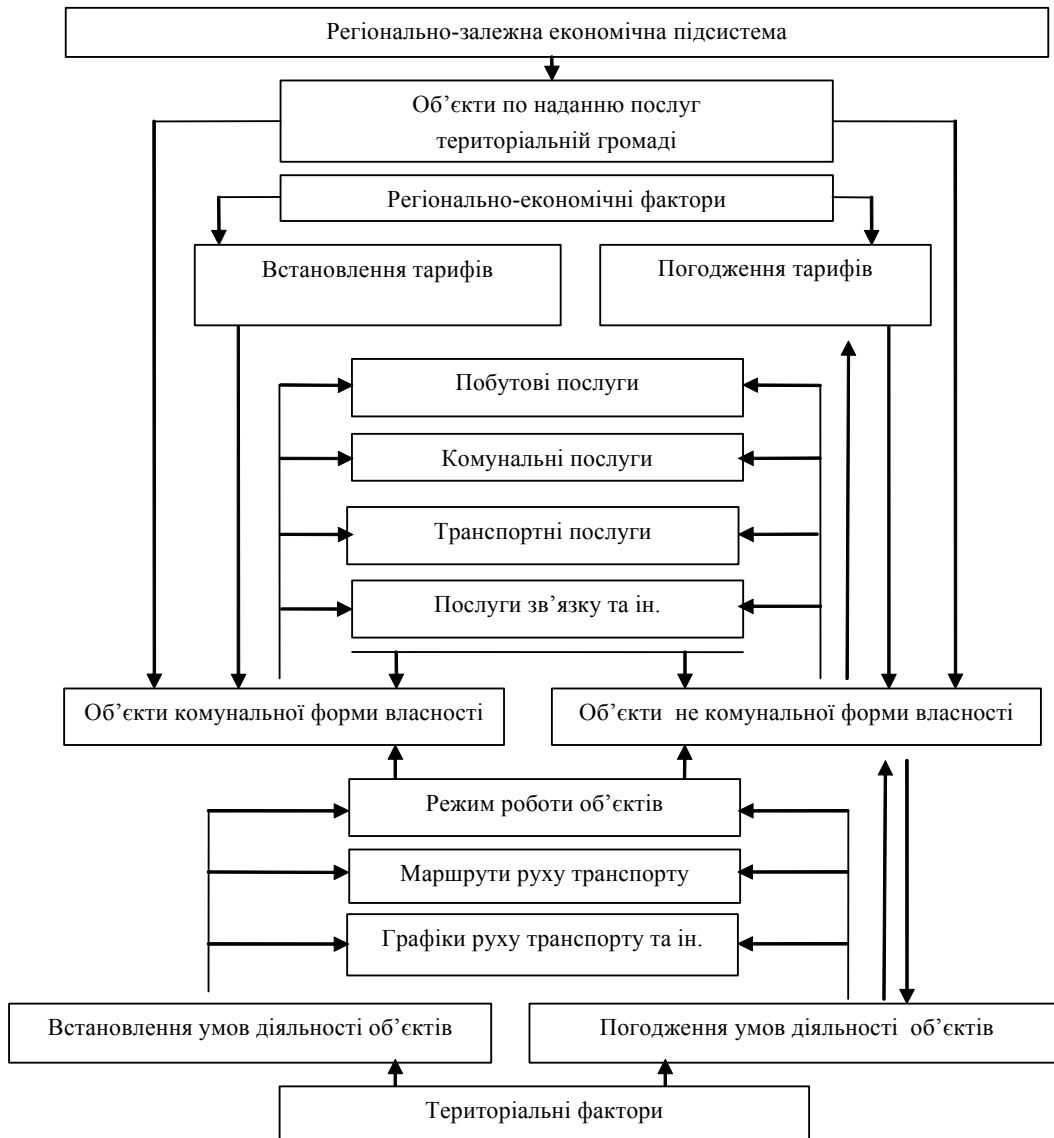

Рис. 2. Структура регіонально-залежної економічної підсистеми

В основі розвитку регіонів покладено «поєднання економічних, соціальних ... інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях» з максимально ефективним «використанням потенціалу регіонів в інтересах їх жителів» [7, с. 548]. Відповідно до цього формуються завдання соціально-економічної системи та кожної її складової.

На регіональному рівні перед такою системою стоять основні завдання:

- створення рівних умов для динамічного розвитку складових системи;
- забезпечення вигоди для всіх складових системи щодо їх збалансованого розвитку.

Основне завдання соціальної підсистеми полягає в задоволенні потреб територіальної громади та підвищенні рівня її життя. Виконання такого завдання можливе при відповідному фінансуванні, яке залежить від обсягу надходжень до державного бюджету, що формується на основі сплати податків суб'єктами господарювання економічної підсистеми. Кількісна характеристика цих надходжень залежить від завдань, що стоять перед її складовими.

Економічна підсистема направлена на забезпечення:

- ефективного використання регіональних ресурсів таких, як природні, фінансові та інші, а також економічного, наукового, трудового потенціалу регіону;
- оптимальної спеціалізації виробництва товарів та послуг.

Так як економічна підсистема складається із двох підсистем: регіонально-залежної та ринково-орієнтованої, то відповідно до кожної з них формуються завдання.

Враховуючи особливості функціонування ринково-залежної підсистеми, виконання завдань направлені на:

- задоволення потреб населення щодо надання побутових, комунальних, транспортних та інших послуг;

- участь на договірних засадах в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст;
- отримання прибутків;
- сплата податків до державного бюджету, фондів.

Виконання цих завдань зумовлює можливість ефективного функціонування соціальної підсистеми регіону та має прямий вплив на задоволення потреб територіальної громади.

Ринково-орієнтована підсистема здійснює свою діяльність щодо виконання наступних завдань:

- задоволення попиту споживачів;
- участь на договірних засадах в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст регіону;
- виконання на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади та ін.;
- участь на договірних засадах в розвитку потужностей будівельної індустрії і промисловості будівельних матеріалів, у створенні, розвитку та реконструкції об'єктів інженерного забезпечення регіону;
- отримання прибутків;
- сплата податків до державного бюджету, фондів.

Результати функціонування цієї підсистеми мають непрямий вплив на розвиток соціальної складової регіону, так як на її діяльність не впливають регіональні обмеження.

Таким чином, визначення завдань соціально-економічної системи показало, що вони взаємозалежні та потребують комплексного вирішення. Для досягнення збалансованого розвитку системи необхідно, щоб динамічно розвивались як економічна, до якої входять регіонально-залежна та ринково-орієнтована підсистеми, так і соціальна складова.

На основі досягнень ефективного функціонування економічної підсистеми як джерела фінансування через сплату податків [10, с. 43] формується база сталого розвитку соціальної підсистеми. Тому при вирішенні завдань збалансованого розвитку регіональної соціально-економічної системи, необхідно економічну підсистему розглядати як базову для соціальної.

Так як, регіонально-залежна підсистема свою діяльність спрямовує безпосередньо на задоволення потреб територіальної громади і має певні регіональні обмеження, що ускладнює її діяльність в умовах конкуренції, то необхідно поглибити дослідження цієї підсистеми з метою визначення можливостей її ефективного функціонування. Ринково-орієнтована підсистема, адаптуючись до умов конкуренції, прагне забезпечити свою прибутковість. Так як невизначеність зовнішнього середовища має вплив на її результати, то з метою підвищення ефективності необхідне вивчення цієї підсистеми щодо умов її діяльності.

Так як організація функціонування системи забезпечується управлінням, то відповідно сталий розвиток регіону формується на основі ефективного менеджменту, що може адаптуватися до зовнішніх умов і забезпечувати його збалансованість та динамічність.

Висновки. В результаті дослідження було сформовано структуру регіональної соціально-економічної системи. Виявлено особливості умов її функціонування, що характеризуються регіонально-економічними та територіальними факторами. Визначені завдання кожної складової системи обумовлюють необхідність у формуванні управлінської діяльності на засадах партнерства та пристосованості до зовнішніх умов.

Подальшого дослідження потребує поглиблене вивчення системи управління щодо організації збалансованого соціально-економічного розвитку регіону на основі системного підходу.

Отримані результати можуть бути використані при формуванні організаційної структури управління розвитком регіону.

Література

1. Черевко О.В. Методичні основи системного дослідження соціально-економічних процесів в регіоні / О. В. Черевко // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – Вип. 13. – С. 59-62.
2. Жилияєв І.Б. Визначення історичного часу завершення трансформації соціально-економічної системи України / І. Б. Жилияєв // Економіка та держава. – 2007. – № 6. – С. 5–8.
3. Павліха Н. В. Проблематичність та оптимізація функціонування регіональної еколого-соціально-економічної системи в умовах переходу до ринкових відносин / Н. В. Павліха // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми : зб. наук. пр. – Львів, 1998. – С. 97–100.
4. Дармограй В.І. Стан та тенденції соціально-економічного розвитку регіону / В. І. Дармограй // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – Вип. 16. – С. 152–159.
5. Кондіус І.С. Методика аналізу та оцінки соціальної складової стійкого розвитку регіону / І.С. Кондіус // Економічні науки. Серія: Регіональна економіка : [зб. наук. пр. / під ред. проф. З.В. Герасимчук]. – Луцьк : ЛНТУ, 2007. – Вип.4(13), Ч. 1. – С. 170–182.
6. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону / Т. В. Уманець

// Регіональна економіка : науково-практичний журнал. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – № 1 (39). – С. 22–35 (0,9 д.а.).

7. Про стимулювання розвитку регіонів // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51. – С. 548. 8. Щепак В.В. Особливості соціально-економічної системи регіону / В. В. Щепак // Економіка Криму. – 2010. – № 2 (31). – С. 36 – 41.

9. Про місцеве самоврядування в Україні // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – №24. – С. 170, із змінами.

10. Вахович І.М. Фінансові ресурси як чинник забезпечення сталого розвитку регіону / І.М. Вахович // Економічні науки. Серія: Регіональна економіка : зб. наук. пр. – Луцьк, 2007. – № 4 (13). Частина 1. – С. 38-51.

Надійшла 17.03.2010

УДК 005: 658: 338.439.66

С. А. ЮШИН

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ

СИСТЕМНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОКРИЗИСНОГО АНТИКАТАСТРОФИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Рассмотрены и обобщены основы системности в организации прокризисного антикатастрофического менеджмента в рамках положений теорий кибернетики, организации, менеджмента, кризисов и катастроф.

Considered and generalized bases of the system in organization of procrises antikatastrophe management within the framework of positions of theories of cybernetics, organization, management, crises and catastrophes.

Ключевые слова: система, организация, менеджмент, кризис, катастрофа.

Способность к предвидению у Аристотеля, – отличительный признак властвующей личности. Без нее вряд ли какой руководитель разработает антикризисную, а уж тем более антикатастрофическую стратегию. К тому же в организации могут отсутствовать личности, способные к творчеству (особенно, если там соблюдали 12-й принцип А.Файоля: талантливый специалист менее предпочтителен, чем специалист посредственный). В некризисное время “йес-мены” нормально выполняют функции средней сложности. Дж.Гэлбрейт писал, что подлинность достижений НТП в том, что знания рядовых людей с узкой и глубокой подготовкой объединяются в рамках организации со знаниями других таких же рядовых людей, чем как бы снимается потребность в одаренных людях, а результаты такой (хотя менее вдохновляющей) деятельности лучше поддаются прогнозу [1]. Потому в реальных процессах принятия решений “животный инстинкт” заменяет точные расчеты [2], их адекватность обеспечивает соединение знаний и интуиции лидера [3], повороты в экономике осуществляются при отсутствии магических средств точного их прогноза [4], а знания менеджмента накоплены в неудобной для практиков форме при неразвитой идеологии организационный дизайн компаний, где преобладает анализ вместо синтеза [5]. И как же тогда воплощать идею П.Друкера: современные проблемы решают не правительства, а работники умственного труда, ученые и руководители на основе некоей идеальной теории менеджмента? [6].

Итак, классическая теория менеджмента в критических ситуациях уже может быть неадекватной вызовам времени. М.Мескон и др. [7] указывают, что около 2/3 из 500 крупнейших компаний США в разной форме вели себя противозаконно, отсюда приверженность этичному поведению падает, и наиболее массовые варианты неэтичной деловой практики – взятки, подделка документов, недостоверные отчеты, искусственное завышение цен, тайные сговоры о ценах. Руководители компаний стали более цинично относиться к этике, объясняя это конкурентной борьбой, оттесняющей этические соображения; неудачами в плане обеспечения вознаграждения руководителей за этичное поведение; общим снижением роли этики в обществе. Установлено и то, что основное влияние на принятие неэтичных решений служащими имело поведение их руководителей. Что ж, об этом писал в свое время Аристотель: то что стало ценным для власть имущих, станет точно таким же и для их подданных.

Вот и возникает парадокс, в соответствии с которым антикризисный менеджмент, реализуя стратегию избегания системой текущих кризисов, зачастую приводит ее к катастрофе. По мнению Л.О.Лигоненко, под антикризисным управлением понимается постоянно действующий процесс выявления признаков кризисных явлений и реализация генерального плана недопущения распространения этих явлений и стагнации развития субъекта ведения хозяйства в течение всего периода его функционирования [8]. Иначе говоря, Л.О.Лигоненко, по существу, предлагает “обеспечить недопущение болезней” для предприятия. Здесь уместно прислушаться к ученым-экологам: стремление системы держаться подальше от опасной границы области устойчивости может приводить к ее гибели, т. к. сама эта область устойчивости может незаметно постепенно сжиматься и наконец исчезать (утрата бдительности) [9]. Следовательно, “болеть” предприятию зачастую и полезно, т. к. у “условно здорового” предприятия может исчезать “иммунитет” по отношению даже к простейшим болезням, и “кризис” частностей трансформируется в